

פרשת ויחי

פרשת "ויחי" חותמת את ספר בראשית. ספר בראשית פותח בתולדות האדם הראשון ומסיים ביוסף הצדיק המשנה למלך מצרים. **האם יש קשר בין הדמות המתוארת בתחילת ספר בראשית לזו המתוארת בסופה?** בתחילת ספר בראשית מתוארת דמותו של האדם הראשון. לאדם הראשון היו את כל התנאים והסיבות שבעולם לעלות ולהצליח בחיים. האדם הראשון היה בחיר היצירה, התגלמות האדם האידיאלי, יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, שלא ירש מאבותיו או מהחברה תכונות שליליות. משעת בריאתו, האדם הראשון היה בגן עדן שבו היו תנאים אידיאליים לחיים מאושרים חסרי דאגות. בקיצור, כלום לא היה חסר לאדם הראשון להצלחה בחיים, אולם פיתוי קטן של נחש ערמומי ניפץ את ה"אידיליה" ושינה את חיי האדם הראשון ואשתו. מאז גורש מגן עדן, סבלו האדם הראשון ואשתו מקשיי פרנסה, מצער הלידה ומטעמו המר של המוות. לאור נתוני הפתיחה המעולים והסביבה האידיאלית של האדם הראשון אנו חשים אכזבה מחטאו. בסוף ספר בראשית מופיעה הקיצוניות השנייה בדמותו של יוסף. ליוסף יש את כל התנאים והסיבות שבעולם להידרדר ולהיכשל בחיים. יוסף סובל מילדות קשה. נער בן שבע עשרה, חולמני שלא מפסיק לחלום חלומות, יתום מאם הקשור מאוד לאביו. אחיו שונאים אותו, משליכים אותו לבור ומוכרים אותו למצריים. במצרים, בתחילה היה משרת בבית פוטיפר **שר הטבחים** (טבחים מלשון טבח ולא מטבח אוכל, כלומר היה משרת ועוזר לתליין/המוציא להורג במצרים). בהמשך יוסף נופל קורבן למזימתה של אשת פוטיפר ומושלך לכלא בודד, וכל זאת רק בשל העובדה שנשאר נאמן לאמת שלו ולהגינותו כלפי מעבידו ולא נלכד בפיתויים של אשת פוטיפר. עם הזמן חל שינוי במצב של יוסף שעולה מבור התחתיות והופך להיות המשנה למלך מצריים. אביו ואחיו יורדים למצריים ויוסף לא נוקם באחיו ולא מתחשבן איתם על הדברים הרעים שעשו לו, אלא מכלכל את אחיו ודואג להם גם אחרי מות יעקב.

איזה ניגוד בולט בין דמותו של האדם הראשון בתחילת הספר, שהיו לו את כל הסיבות שבעולם לעלות ולהצליח אך נכשל בחטא כבר בצעדי הראשונים, לבין דמותו של יוסף שהיו לו את כל הסיבות שבעולם להיכשל אך למרות הכול הצליח להישאר נאמן לדרכו ולהפוך ליוסף הצדיק! **כיצד מגיעים למדרגתו הגבוהה של יוסף? כיצד יוסף מצליח להישאר נאמן לדרכו ולאמות המוסר הגבוהות שלו למרות כל הקשיים שעוברים עליו? כיצד מצליח יוסף לשמור על עבריותו ולהיקרא בפי חז"ל "יוסף הצדיק"?**

1. חז"ל מלמדים אותנו שנקרא יוסף הצדיק לפי שהצדיק עליו את הדין כלומר האמין תמיד שכל מה שהקב"ה עושה-הכל לטובה. "ויאמר אליהם יוסף אל תיראו...**ואתם חשבתם עלי רעה, אלוקים חשבה לטובה** למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" (פרק נ' י"ט-כ'). בפסוקים אלו יוסף מנסה להרגיע את אחיו, שלמרות שהם שנאו אותו, זרקו אותו לבור ומכרו אותו למצרים, אין להם ממה לפחד ממנו, כיוון שהכל היה מכוון ע"י הקב"ה מלכתחילה כדי שבסוף יוסף יוכל לעזור לאחיו בתקופת הרעב במצרים ובארץ. כלומר יוסף גם מתוך כל הקשיים שעוברים עליו מצליח לראות שהכל מאת הקב"ה והכל לטובה.

2. בגמרא (מסכת סוטה, דף ל"ו עמ' ב'), מופיע מה עלה במחשבתו של יוסף באותה שעה שאשת פוטיפר ניסתה לפתות אותו. "באותה שעה באה דמות דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון. אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם. רצונך שימחה שמך מביניהם ותיקרא

רועה זונות?! מיד נתיישרה דעתו. " כלומר מה שהציל את יוסף באותה שעה שאשת פוטיפר ניסתה לפתותו, היה דמות דיוקנו של אביו. יוסף נזכר בקשר שלו עם בית אבא יעקב, יוסף נזכר בשורשים ובמוסר שינק בבית אבא וזה מה שניצח את אשת פוטיפר באותה השעה.

על רקע 2 הדמויות המופיעות בתחילה ובסוף ספר בראשית, חז"ל רוצים ללמד אותנו שאם אדם יבין שכל מה שעובר עליו זה מהקב"ה והכל לטובה, וכן ידע להתחבר לשורשיו אז הוא יוכל להגיע למדרגתו של יוסף הצדיק גם מהמקום הכי נמוך וכנגד כל הסיכויים.

הצוואה של יעקב

הצוואה הראשונה המוזכרת היא ליוסף: "ויקברו ימי ישראל למוות ויקרא לבנו ליוסף, ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם ויאמר, אנוכי אעשה כדברך" (מ"ז, כ"ט-ל"א). יעקב מבקש מיוסף, ראשית, שלא יקבור אותו במצרים, שנית, שיקבור אותו עם אבותיו בארץ ישראל. **מדוע כל כך חשוב ליעקב לא להיקבר במצרים ולהיקבר דווקא בא"י? מדוע יעקב מבקש להיקבר עם אבותיו ולא עם אשת נעוריו, רחל האהובה? הבטחת יוסף אינה מספיקה ליעקב. כל כך חשוב ליעקב הדבר עד שהכריח את בנו להישבע לו. "ויאמר השבעה לי וישבע לו" (מ"ז, ל"א). מדוע? למה היה צריך יעקב להשביע את יוסף על קיום צוואתו? האם לא די בהבטחה של יוסף? בהמשך, יעקב מצווה גם את בניו לקבור אותו עם אבותיו: "ויצו אותם ויאמר עליהם...קברו אותי אל אבותי אל המערה אשר בשדה עפרון... שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו... את יצחק ואת רבקה אשתו..." (מ"ט, כ"ט-ל"ג). **מדוע חוזר יעקב ומבקש גם מבניו האחרים? האם שבועת יוסף אינה מספיקה? הפעם השלישית שצוואתו של יעקב מוזכרת היא בדברי יוסף לפרעה: "אבי השביעני לאמור הנה אנוכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה" (נ, ה'-ו').** תבונתו הדיפלומטית של יוסף שאינו מזכיר את בקשתו של יעקב שלא להיקבר במצרים מובנת, אך **מדוע יוסף ממציא ואומר לפרעה שיעקב כרה לו קבר בכנען? האומנם?! הרי את המערה קנה אברהם מעפרון- זה לא קבר שיעקב הכין לעצמו כפי שיוסף אומר לפרעה. חוץ מזה, כנגד טענה זו פרעה יכל להציע שיחפור ליעקב קבר הרבה יותר מכובד במצרים. מדוע יוסף לא אומר לפרעה שיש לאביו חלקה משפחתית והוא מחויב להיקבר עם אבותיו? מדוע נמנע יוסף מלהזכיר לפרעה את הדגשתו של יעקב להיקבר דווקא בחברון- מיקומה המדויק של המערה? מדוע יוסף אומר לפרעה רק מיקום כללי של מקום הקבורה "ארץ כנען" ונמנע מלהזכיר את חברון?!****

מהי צוואתו של יעקב?

יעקב לצערו, רואה את בניו נאחזים בארץ גושן, פרים ורבים בה ומוצאים בה את שלוותם. "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחזו בה, ויפרו וירבו מאוד" (מ"ז, כ"ז). לא על ישיבה כזו ולא על המקום הזה חלם יעקב. את הביטחון והאופוריה האלו רוצה יעקב לערער באמצעות שני דברים: 1. הדגשת הנאמנות לארץ ישראל. 2. הדגשת ההבדל המהותי בין עם ישראל לבין מצרים. בתחילה יעקב פונה ליוסף (למי שהכוח בידו) ומשביע אותו שלא יקבור אותו במצרים אלא רק בארץ ישראל ובכך מדגיש את הנאמנות לארץ. יעקב מבקש שיבצעו מהלך שיגרום לעולם כולו לראות ולהבין שיעקב ובניו שייכים לארץ כנען ולא למצרים או לכל ארץ אחרת. פרעה צריך להבין

שהלויאליות של יעקב ובניו למצרים היא "בעירבון מוגבל". המחויבות האמיתית והנצחית של יעקב ובניו היא לארץ ישראל. יעקב אינו מסתפק בהבטחה בלבד מצד יוסף בשל החשיבות הגדולה והמשמעות של קבורת יעקב דווקא בארץ ולכן דורש שבועה. יעקב מדגיש בפני יוסף את ההבדל המהותי בין עם ישראל לבין מצרים. **בניגוד למצרים שלה אין אבא וסבא, אנו עם שיש לו אבא וסבא.** יעקב מבקש להיקבר דווקא עם אבותיו ואבות אבותיו **בחברון** (לשון חיבור) שהיא המקום שבו מתגלה החיבור הזה בין אבות לבנים יותר מבכל מקום אחר, ולא עם אשת נעוריו רחל, בדיוק כדי להדגיש נושא זה של החיבור לשורשים ולאבות האומה. לאחר שיעקב משביע את יוסף הוא חוזר על צוואתו ועל מסריו החשובים גם בפני שאר האחים, שסכנת ההתבוללות מרחפת גם על פניהם. צוואת יעקב מוזכרת בפעם השלישית בפניה של יוסף לפרעה. כשיוסף פונה לפרעה הוא מבין שעליו לנקוט בלשון דיפלומטית. הוא לא יכול להגיד לפרעה שיעקב ביקש להיקבר ב"קברי אבותיו" כיוון שמושג זה אינו מובן כלל לפרעה ולתרבות המצרית. ולכן יוסף גם נמנע מלהזכיר את חברון (המסמלת את החיבור לאבות). מה שיוסף יכול לומר הוא: "בקברי אשר כריתי ליי" - זה יכול להתקבל על דעתו של פרעה (קבר בודד שלא מחובר לרצף אבותיו).

ברכת הבנים

"ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו, וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שיכל את ידיו **כי מנשה הבכור**...ויברכם ביום ההוא לאמור, **בן** יברך ישראל לאמור ישימך אלוקים **כאפרים וכמנשה** וישם את אפרים לפני מנשה" (מ"ח, י"ג-כ')

יוסף מביא את שני בניו ליעקב כדי לקבל ברכה. את אפרים הצעיר הוא מעמיד מול יד שמאל של יעקב ואת מנשה כיוון שהוא הבכור מעמיד מול יד ימין (החשובה) של יעקב. יעקב משכל את ידיו ושם את יד ימין על ראש אפרים ויד שמאל על ראש מנשה.

מדוע כתוב בפסוק שהסיבה לכך שיעקב שכל ידיו היא כי מנשה הבכור ? היה צריך להיות כתוב שיעקב שיכל ידיו כיוון שמנשה נדחה מהבכורה ולא כיוון שהוא הבכור?! מדוע יעקב לא ביקש מיוסף במקום שישכל את ידיו שיהפוך ויעמיד את אפרים מימינו ואת מנשה משמאלו?

רבינו בחיי (רבי בחיי בן אשר אבן חלואה מפרשני המקרא. חי בסראגוסה שבספרד 1255-1340) מסביר שיעקב שיכל ידיו כיוון שמנשה הבכור (וזה משמעות הטעם ההפוך לכאורה בפסוק)! כלומר בגלל שמנשה הבכור יעקב לא רצה לבייש אותו ולכן העדיף לשכל ידיו ולא לבקש מיוסף שיחליפו במקומות. יעקב ראה שאפרים למרות שהוא צעיר יותר יהיה גדול ממנשה ולכן הקדים את אפרים אך גם זאת עשה ב"כפפות של משי" בלי לבייש את מנשה יותר מידי ולכן לא ביקש שיחליפו מקומות. **לפי המלבי"ם** (רבי מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל וייזר-היה מפרשני המקרא

והפוסקים האחרונים פעל באימפריה הרוסית, בפרוסיה וברומניה 1809-1879) ברכת יעקב מתוארת באופן שלמרות שיד ימין הייתה על ראש אפרים, יד שמאל הייתה מעליה וזאת כדי לא לבייש את מנשה- התורה מלמדת אותנו עד כמה צריך להיזהר בכבודן של הבריות ולא להלבין פנים.

- הנצי"ב (הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, ידוע בשם הנצי"ב מוולוז'ין, היה ראש ישיבת וולוז'ין ומגדולי התורה במזרח אירופה במאה ה-19 - 1893-1816) מסביר שאפרים היה קודם למנשה בעניינים הרוחניים, אבל בעניינים הגשמיים היה מנשה גדול מאפרים. היד קרובה לראש ומסמלת את העניינים הרוחניים, והרגל מסמלת את העניינים הגשמיים ולכן יעקב רצה שמנשה יעמוד מול רגלו הימנית החשובה כיוון שגדול מאפרים בעניינים הגשמיים אך את ידו הימנית שיכל ושם על ראש אפרים שגדול ממנשה בעניינים הרוחניים.

יעקב פונה לבני יוסף ואומר להם "בך יברך ישראל" כלומר בברכה זו של אפרים ומנשה יברך אבא את ילדיו לדורי דורות. מה מיוחד בברכה זו ? מדוע יעקב פונה לבני יוסף בלשון יחיד "בך יברך" היה צריך להיות בלשון רבים : "בכם יברך" הרי הם שניים (אפרים ומנשה)...

התורה רוצה לומר לנו ששניים אלו הם אחד למרות השוני המהותי ביניהם כל אחד יודע מה כוחו ותפקידו ומשלים את השני. למרות שמנשה גדול מאפרים הוא מפרגן ויודע שאפרים גדול ממנו ברוחניות ולא מקנא בו שיעקב הקדימו בברכה הרוחנית, מאידך אפרים גם מפרגן למנשה ולא מקנא בו בשעה שיעקב מקדימו בברכה הגשמית.

יעקב פונה לבני יוסף ואומר להם "בך יברך ישראל" כלומר בתופעה הנפלאה והמבורכת הזאת של האחדות/הפרגון וחוסר הקנאה שראיתי אצלכם אני רוצה שכל אחד מבני ישראל יברך את בנו לדורי דורות וישאף אליה, ומתוך אחדות זו יושפע לנו שפע בגשמיות וברוחניות מאת הקב"ה.

שבת שלום,